

Pedagogický výzkum a využití v praxi – téma pro diskusi

JAN PRŮCHA

Je to všeobecně známo: český pedagogický výzkum se v posledních letech významně rozvinul, jak počtem výzkumných prací a jejich výsledků, tak obohacením metodologické vybaveností. V kontrastu s tím je ale skutečnost, že k využívání výzkumných výsledků v oborech praxe, především školní edukace a vzdělávací politiky, nedochází. Proto se v tomto příspěvku zabývám problémy tohoto stavu a vyzývám k diskusi o něm.

SITUACE V ČESKÉ PEDAGOGICE

Základním rysem české pedagogiky je to, že se v ní sice často proklamuje, že pedagogický výzkum má sloužit praxi, ale k faktickému naplnění tohoto postulátu dochází jen ojediněle a nesystematicky. Příčiny toho jsou různé a dlouhodobé. Za podstatný nedostatek považuji to, že pedagogická teorie nemá vůbec rozpracovanou koncepci a analýzu **využitelnosti** výzkumu. Prostě jen existuje jakási nepsaná shoda v tom, že pedagogický výzkum má být nějak prospěšný, v praxi využitelný. Ovšem nikdo se už nestará o to, zda k tomu v realitě dochází. Takto zůstávají nezodpovězeny otázky, které jsem už před lety formuloval na XIII. konferenci

České asociace pedagogického výzkumu (Průcha, 2005):

- **podstata** – *Co to vlastně je, resp. mělo by být „využitelnost výzkumu“?*
- **aktéři** – *Kdo využívá, resp. měl by využívat výsledky výzkumu?*
- **účely** – *K čemu se výzkum využívá, resp. měl by se využívat?*
- **efekty** – *S jakými účinky se výzkum využívá?*

Tyto otázky nezbuzují zájem mezi teoretiky pedagogiky, snad proto, že jsou považovány za příliš praktické a málo „vědecké“. V souvislosti s tím je nutno objasnit, kdo jsou příjemci a potenciální uživatelé výsledků pedagogického výzkumu a jaká jsou jejich očekávání a potřeby. V této záležitosti je k dispozici jen málo poznatků a navíc jsou staršího data. Pokud jde o uživatele produktů pedagogického výzkumu v praxi, vymezil jsem osm skupin potenciálních uživatelů (ve výše cit. práci, s. 13): Jsou to zejména skupiny subjektů s decizní funkcí na vyšším nebo nižším stupni řízení školství; subjekty realizující edukační procesy a provádějící jejich evaluaci; subjekty připravující se na profesi realizátorů edukace; subjekty působící mimo sféru vzdělávání (rodiče, žurnalisté, jiní odborníci) atd.

Samozřejmě i u nás jsou pedagogové, kteří kriticky uvažují o vztahu mezi výzkumem a praxí, zejména praxí vzdělávací politiky. Hlavně P. Urbánek (2012) a J. Pelikán (2012) výstižně objasnili, proč tento vztah vlastně nefunguje a v čem vidí příčiny tohoto neblahého stavu. Jenomže to nestačí, je nutno znát a respektovat reálné **informační potřeby** těchto různých subjektů. O tom víme jen velmi málo. Zejména pokud jde o potenciální uživatele ze skupiny učitelů – *Jaké jsou jejich potřeby ve vztahu k produktům výzkumu? A uvědomují si vůbec sami své potřeby?* Zde narážíme na nedostatek poznatků.

Jeden užitečný pokus blízky této oblasti provedl před více než dvaceti lety M. Chráska. Zjišťoval v souboru zkušených učitelů, které vědomosti a dovednosti považují učitelé za potřebné pro výkon své profese. Uzavírá: „Provedený výzkum potvrdil, že existuje určitý rozpor mezi názory učitelů v praxi a názory učitelů vysokých škol na to, které vědomosti a dovednosti z pedagogiky jsou pro učitelkou praxi důležité. **Teoretická fronta by se neměla v žádném případě dívat prezíravě na potřeby praxe**“ (Chráska, 1996, s. 264 – zvýraznil J. P.).

Podobně O. Šimoník (1994) zjišťoval v souboru začínajících učitelů, jaké potřeby deklarují ve vztahu ke své předchozí profesní přípravě na pedagogické fakultě. Také v tomto případě se ukázal nesoulad mezi pociťovanými potřebami učitelů a obsahem jejich přípravy.

U obou těchto sond se ovšem nejednalo přímo o potřeby učitelů ve vztahu k pedagogickému výzkumu a využívání jeho

výsledků. Avšak naznačuje se zde směr, kterým by se záležitost využívání výzkumu v praxi měl začít – tedy *zjišťováním a analýzou potřeb přímo u potenciálních uživatelů*.

Když se rozhledneme po produkci českého pedagogického výzkumu, nalézáme jen velmi ojediněle případy, kdy výzkumníci nabízejí své výsledky přímo praktikům, a to ve formě, která je praktikům dostupná. Častější jsou výzkumy, v nichž jsou určité výsledky prezentovány v akademických formulacích, jimž ale praktici nerozumějí, a tudíž je ani nemožnou využívat.

Uvedu jeden pozitivní, dosti vzácný případ, kdy jsou výzkumné výsledky nabídnuty praktikům ve formě doporučení ihned využitelných. V publikaci o výzkumu komunikace ve školní třídě (Šedová, Švaříček & Šalamounová, 2012) jsou kromě mnoha empirických zjištění zařazeny také bloky **doporučení pro učitele**. Jsou to stručné, konkrétní a hlavně jasné pokyny, jak by měli učitelé ve své výuce v ZŠ řídit komunikaci s žáky. Například doporučení týkající se učitelových otázek: *Kladte jak otázky uzavřené, tak otázky otevřené. / Nebojte se dramatizovat otázky kladené žákům, neboť zdůraznění důležitosti či obtížnosti probírané látky vede žáky k vyšším výkonům. / Dopřejte žákům čas na promyšlení odpovědi*. Výzkumníci tak reagují na to, že podle jejich měření učitelé kladou ve výuce žákům převážně uzavřené otázky (75 %) a méně často otevřené otázky (25 %). Totéž platí o převaze učitelských otázek s nižší kognitivní náročností nad otázkami s vyšší kognitivní

náročností. Doporučení jsou stručná, ale učitelé si mohou samozřejmě přecíst podrobněji o charakteristikách svého komunikačního chování ve výsledcích daného výzkumu v citované knize.

Takovýchto případů konkrétně nabídnuté pomoci výzkumníků učitelům či jiným praktikům existuje jen málo. Již delší dobu uvažují o tom, že jestliže samotní výzkumníci nejsou schopni či ochotni zprostředkovávat své výsledky praktikům, zda by nebylo užitečné, aby se tímto zprostředkováním zabývali jiní odborníci – **transmiteři výzkumných poznatků pro účely využití v praxi**. Tito specialisté (rozumějící vědeckému výzkumu a jeho metodám) by vyhledávali v publikovaných výzkumných pracích to, co je možno aplikovat v praxi, a prezentovali by to v jazyce přístupném praktikům.

Jakkoli se může tato idea jevit jako obtížně realizovatelná, nejsem sám, kdo tímto směrem uvažuje, jak o tom svědčí níže popsany zahraniční pokus.

BRITSKÁ INSPIRACE – VÝZKUM VE SLUŽBĚ PRAXI

Nedávno u nás byla vydána v českém překladu kniha *Co funguje ve třídě? Most mezi výzkumem a praxí* (Hendrick & MacPherson, 2019). Postupuje přesně v tom typu uvažování, které uplatňuji v tomto diskusním příspěvku. Kniha reaguje na situaci, kterou výstižně charakterizuje M. Orság v předmluvě ke knize: „Na jedné straně stojí akademici a teoretici, na straně druhé praktici. A tyto dvě skupiny spolu mnohdy vůbec nekomunikují. Uči-

telé musí zvládat každodenní výzvy, které jim jejich práce přináší, a výzkumy, jež ve vzdělávání probíhají, pak mnozí nepovažují za užitečné či relevantní. Často mají dojem, že se mnohé výzkumy snaží zodpovědět otázky, na které se vlastně nikdo neptá. Nebo se v těch stovkách studií nedokážou vyznat či se jimi vůbec nechtějí zabývat“ (s. 7).

Právě takováto situace přiměla dva zkušené anglické pedagogy, C. Hendricka a R. MacPhersona, k neobvyklému kroku: Sestavili publikaci, která si klade za cíl pomoci překlenout propast mezi pedagogickým výzkumem a praxí učitelů. Použili přitom originální postup vycházející vstříc potřebám učitelů:

- Nejprve vybrali soubor 10 problémových okruhů, s nimiž se běžně učitelé setkávají. Jsou to např. *Hodnocení, známkování a zpětná vazba; Speciální vzdělávací potřeby; Motivace; Jak ve třídě mluvit a klást otázky; Technologie; Samostatné učení*.
- Ke každému z těchto témat jsou položeny konkrétní otázky, které byly shromážděny přímo od učitelů základních a středních škol, státních i soukromých, včetně začínajících učitelů.
- Pro každé téma byli požádáni vždy dva odborníci ze sféry pedagogické teorie a výzkumu, aby se nezávisle na sobě k těmto otázkám učitelů vyjadřovali. A jde o otázky vskutku překerní, např. *Jak můžeme motivovat sportovně založené chlapce, kteří vnímají školní práci jako otravnou? Nebo: Mám obavu, že při práci ve skupině někteří žáci dominují a ostatní ničím nepřispívají. Jak se s tímto*

problémem mohu vypořádat? Nebo: Proč děti z mých šestých tříd, které používají učebnice a tužky, pracují o 45 % rychleji než ty, které používají laptopy?

- Kromě toho jako úvod každého tématu oba autoři vkládají svůj komentář, jednak k danému okruhu otázek, jednak s informacemi o zvolených odbornících a jejich vědecké činnosti.

Tímto způsobem má publikace pomáhat učitelům v jejich práci. Nepochybně jde o problémy a otázky, které tíží jak britské, tak i české učitele. Je zajímavé číst, jak vybraní britští experti ve svých odpovědích na otázky leckdy vyvracejí mýty, např. o jednoznačné výhodnosti skupinové výuky před frontální výukou apod. Nebo např. odmítají jako mýtus to, že by učitelé měli či mohli být schopni respektovat rozdílné učební styly žáků.

Pro naši diskusi, kterou chci tímto příspěvkem iniciovat, je daná kniha inspirací hlavně v použitém přístupu, tj. kdy učitelé vyjevují své profesní problémy a potíže a experti na ně odpovídají. Z mého pohledu ale není tato inspirace dostatečná. Postrádám v odpovědích britských expertů přímé odkazy na výsledky, zjištění a data z konkrétních výzkumů, kterých je samozřejmě v anglosaském prostředí mnohonásobně větší počet než v českém výzkumném prostředí.

LITERATURA

- Hendrick, C., & MacPherson, R. (2019). *Co funguje ve třídě? Most mezi výzkumem a praxí*. Praha: Euromedia Group.
- Chráška, M. (1996). Které vědomosti a dovednosti z pedagogiky považují učitelé za důležité? *Pedagogika*, 46(3), 256–264.

O ČEM BY SE MĚLO DISKUTOVAT?

Jak jsem zmínil na začátku tohoto příspěvku, základní diskuse by se měla zabývat teoretickými otázkami **užitku a využitelnosti** produktů pedagogického výzkumu. A to včetně vymezení toho, co je pro praxi nejžádanější zkoumat.

Dále by se mělo diskutovat o možnostech systematického zjišťování **reálných potřeb učitelů**, ale i dalších potenciálních uživatelů pedagogického výzkumu.

Diskuse by měla zahrnovat také problematiku **adekvátního komunikačního ztvárnění produktů výzkumu**, tj. problematiku zpřístupnění výsledků výzkumu aktérům mimo akademickou sféru.

Uvažovat by se mělo (jak jsem to již několikrát na různých fórech navrhol), aby se ustavil tým pedagogických odborníků, jenž by **vyhodnotil dosavadní nejvíce relevantní výsledky pedagogického výzkumu** a vytvořil z nich publikaci typu „Co může pedagogický výzkum nabídnout k využití učitelům“. Tedy něco jako výše zmíněná britská publikace, ale s konkrétními nabídkami.

Je samozřejmě, že nepředpokládám, že každý pedagogický výzkum musí nezbytně přinášet výsledky, které lze aplikovat v praxi. Jsou jistě prioritní výzkumy, které plní jiný účel, zejména obohacují teoretický a metodologický aparát pedagogické vědy a přímo nemohou být ku pomoci edukační praxi.

- Pelikán, J. (2012). Státní vzdělávací politika jako významný problém českého školství. *Pedagogická orientace*, 22(4), 581–595.
- Průcha, J. (2005). Český pedagogický výzkum: problém využitelnosti produktů. In J. Vašátková (ed.), *Pedagogický výzkum: Reflexe společenských potřeb a očekávání*. Sborník z XIII. konference ČAPV (s. 11–16). Olomouc: Univerzita Palackého.
- Šedová, K., Švaiřček, R., & Šalamounová, Z. (2012). *Komunikace ve školní třídě*. Praha: Portál.
- Šimoník, O. (1994). *Začínající učitel*. Brno: Masarykova univerzita.
- Urbánek, P. (2012). Editorial: Mimoběžky. *Pedagogická orientace*, 22(4), 473–474.

Prof. PhDr. Jan Průcha, DrSc.
e-mail: janprucha@volny.cz